

การตกไข่ครั้งแรกหลังคลอดในมารดาที่ไม่ได้ให้นมบุตร

สุรศักดิ์ ฐานีพานิชสกุล*

Taneapanichakul S. Time of the earliest ovulation after delivery in non-lactating mother. Chula Med J 1989 Mar; 33(3): 171-176

The objective of this study is to determine the time of the earliest ovulation among non-lactating women after delivery.

A one-year study (July 1985 - June 1986) was carried out at the Obstetric and Gynecology department, Chulalongkorn Hospital. One hundred cases of non-lactating mothers without any underlying illness and hormonal treatment were included in this study. Endometrial biopsy was done in all cases during the postpartum check up period (3-6 week). The evidence of ovulation was demonstrated histologically, by the presence of secretory endometrium. In this study, ovulation was found in two percents of cases and could be proved from 23rd day after delivery.

Reprint request : Taneapanichakul S, Maternal and Child Health Hospital, Health Promotion Center Region, One Praholyothin Road, Bangkhen district, Bangkok, Thailand.

Received for publication. March 28, 1988.

เนื่องจากกระยะหลังคลอดเป็นระยะที่ยังไม่มีระดูและไม่ทราบว่าจะมีการตกไข่เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อไร มารดามักจะมาตรวจหลังคลอดตามที่แพทย์นัดภายใน 4-6 สัปดาห์หลังคลอด หลังจากมาตรวจหลังคลอดแล้วจึงได้รับการบริการวางแผนครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในระยะเวลาหลังคลอดดังกล่าว ถ้ามารดามีเพศสัมพันธ์และมีไข่ตกภายใน 4-6 สัปดาห์หลังคลอด ก็อาจเกิดการตั้งครรภ์ขึ้นได้ ผู้ทำการศึกษาวิจัยจึงได้ทำการศึกษาวินิจฉัยเพื่อหาระยะเวลาที่มีการตกไข่ครั้งแรกหลังคลอดเร็วที่สุด โดยหลักฐานที่ยืนยันว่ามีการตกไข่คือ การตรวจพบ Secretory phase ของเยื่อบุโพรงมดลูกด้วยกล้องจุลทรรศน์⁽¹⁻³⁾ เยื่อบุโพรงมดลูกนี้ได้มาโดยใช้ Endometrium biopsy ผู้ทำการศึกษาได้ทำการศึกษาในระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2528 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2529 เป็นระยะเวลา 1 ปี ในระหว่างที่เป็นแพทย์ประจำบ้าน ภาควิชาสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และได้ทำการศึกษาในมารดาหลังคลอดกลุ่มที่ไม่ได้ให้นมบุตร จำนวน 100 ราย

วัตถุประสงค์และวิธีการ

1. หลักเกณฑ์ในการเลือกมารดา

1. มารดาต้องเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่มีการติดเชื้อของช่องคลอดและอวัยวะในอุ้งเชิงกราน
2. ไม่ได้รับการคุมกำเนิดหลังคลอด และไม่ได้รับยาฮอร์โมนหลังคลอด นอกจากยาบำรุงธาตุเหล็ก และยาแก้ปวด
3. ไม่มีความผิดปกติเกี่ยวกับระบบต่อมไร้ท่อ
4. ก่อนการตั้งครรภ์มีระดูเป็นปกติ
5. ไม่ได้ให้นมบุตร
6. ยินดีที่จะให้ทำการการศึกษา

2. การตรวจหลังคลอด

1. นัดมาตรวจหลังคลอดที่หน่วยวางแผนครอบครัว ภาควิชาสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
2. ทำการตรวจโดยผู้ทำการศึกษา
3. ระยะเวลาที่นัดมาตรวจหลังคลอด ตั้งแต่วันที่ 21 หลังคลอดถึงวันที่ 42 หลังคลอด

3. การตรวจเยื่อบุโพรงมดลูก

เยื่อบุโพรงมดลูกได้จากการทำ Biopsy เมื่อได้เยื่อ

บุโพรงมดลูกแล้วจะแช่ในน้ำยา Formalin และส่งให้หน่วยพยาธิวิทยา ภาควิชาสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เพื่อให้แพทย์ในหน่วยพยาธิวิทยา ให้ Histological diagnosis โดยแพทย์ในหน่วยพยาธิวิทยา ไม่ทราบรายละเอียดของผู้ป่วย

4. การวินิจฉัยว่ามีการตกไข่

การวินิจฉัยว่ามีการตกไข่ ก็โดยพบว่าเยื่อบุโพรงมดลูกมีลักษณะของ Secretory phase

5. ระยะเวลาในการศึกษา 1 ปี

ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2528 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2529

6. จำนวนมารดาที่ทำการการศึกษา 100 ราย

ผลการศึกษา

มารดาที่ทำการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่มาตรวจหลังคลอดในระยะ 4 สัปดาห์สูงสุด ร้อยละ 46 และมาตรวจหลังคลอดเมื่อ 3 สัปดาห์น้อยที่สุดร้อยละ 9 (ตารางที่ 1) อายุของมารดาอยู่ในช่วง 21-25 ปี สูงสุดร้อยละ 35 รองลงมาพบว่ามีอยู่ในช่วงอายุ 26-30 ปี พบได้ร้อยละ 30 อายุต่ำสุดของมารดา 16 ปี และอายุสูงสุดของมารดาที่ทำการการศึกษา 45 ปี (รูปที่ 1) ระดับการศึกษาของมารดาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 64 รองลงมาเป็นมัธยมศึกษา ร้อยละ 17 อาชีวศึกษาน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 4 ระดับการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี และระดับการศึกษาต่ำสุด คือ ไม่ได้เรียนหนังสือ พบได้ร้อยละ 5 ของมารดาที่ทำการการศึกษา (ตารางที่ 2) อาชีพของมารดาส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านร้อยละ 52 อาชีพรับราชการน้อยที่สุดพบร้อยละ 6 (รูปที่ 2) รายได้ของมารดาที่ทำการศึกษายู่ในช่วง 3,000-4,999 บาท ร้อยละ 44 รายได้ต่ำสุดของมารดาที่ทำการการศึกษา 1,000 บาทต่อเดือน และรายได้สูงสุด 12,000 บาทต่อเดือน เมื่อพิจารณาถึงอายุของการมีระดูครั้งแรกของมารดาที่ทำการศึกษาจะพบว่ามีระดูครั้งแรกเมื่ออายุ 15 ปี มากที่สุด ร้อยละ 27 อายุที่มีระดูครั้งแรกต่ำสุดคือ 11 ปี และอายุที่มีระดูครั้งแรกสูงสุดคือ 18 ปี (รูปที่ 3) อายุครรภ์เมื่อคลอดของมารดาที่ทำการศึกษามากกว่าครึ่งพบว่ามีคลอดครบกำหนด ร้อยละ 97 และคลอดก่อนกำหนดร้อยละ 3 อายุครรภ์น้อยที่สุดเมื่อคลอดคือ 35 สัปดาห์ และอายุครรภ์เมื่อคลอดที่มากที่สุดคือ 42 สัปดาห์ เป็นครรภ์ร้อยละ 6 และเป็นครรภ์หลังร้อยละ 94 ลักษณะการคลอดของมารดาส่วนใหญ่คลอดปกติ ร้อยละ 61

และคลอดโดยเครื่องดูดสุญญากาศ พบได้น้อยที่สุด ร้อยละ 3 เท่านั้น (ตารางที่ 3) ลักษณะของเยื่อบุโพรงมดลูกพบเป็น Secretary ร้อยละ 2 ส่วนมากพบเป็น Proliferative ร้อยละ 52 (ตารางที่ 4) ลักษณะ Secretary ที่พบ 2 ราย เป็น 23 day secretary endometrium และ 25 day late secretary endometrium มารดาที่มารับตรวจหลังคลอดพบว่าเยื่อบุโพรงมดลูกเป็น Secretary endometrium 2 รายนี้ รายแรก มาตรวจหลังคลอดเมื่อ 36 วันหลังคลอด และพบว่าไข่น้ำจะสุก 27 วันหลังคลอดจากลักษณะของเยื่อบุโพรงมดลูกเป็นครรภ์ หลังและคลอดปกติ ส่วนมารดา รายที่ 2 มาตรวจหลังคลอดเมื่อ 34 วันหลังคลอด และพบว่าไข่น้ำจะสุก 23 วันหลังคลอด จากลักษณะเยื่อบุโพรงมดลูกเป็นครรภ์แรกและคลอดโดยผ่าท้องคลอด เนื่องจากความผิดปกติส่วนระหว่างศีรษะทารกและอุ้งเชิงกรานของมารดา

Table 1. Duration of first postpartum visit (N = 100)

Duration	Percent
3 weeks postpartum	9
4 weeks postpartum	46
5 weeks postpartum	32
6 weeks postpartum	13
Total	100

Table 2. Level of Education (N = 100)

Level of Education	Percent
Illiteracy	5
Primary school	64
Secondary school	17
High school or	
Professional school	4
University	10
Total	100

Table 3. Types of delivery (N = 100)

Types of delivery	Percent
Normal labor	61
Forceps extraction	22
Vacuum extraction	3
Cesarean section	14
Total	100

Table 4. Endometrium pattern (N = 100)

Endometrium Pattern	Percent
Proliferative	52
Secretary	2
Atrophic	30
Cystic hyperplasia	7
Endometritis	9
Total	100

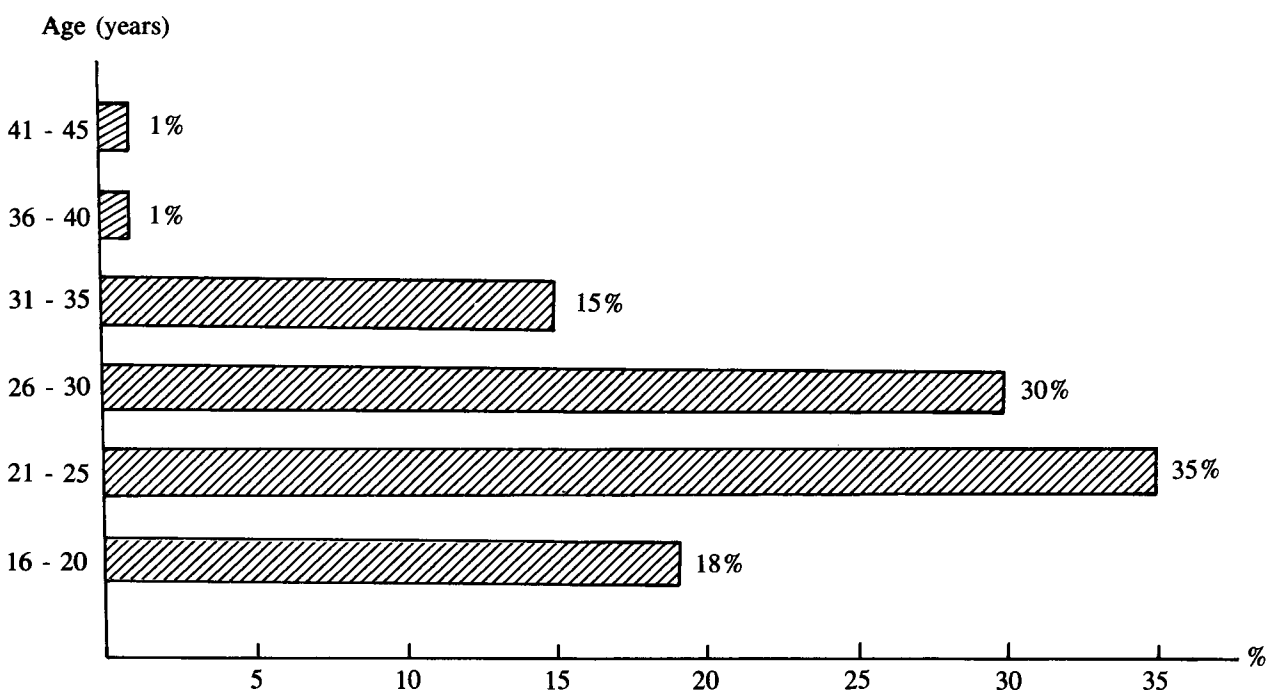

Figure 1. Age distribution of mother (N = 100)

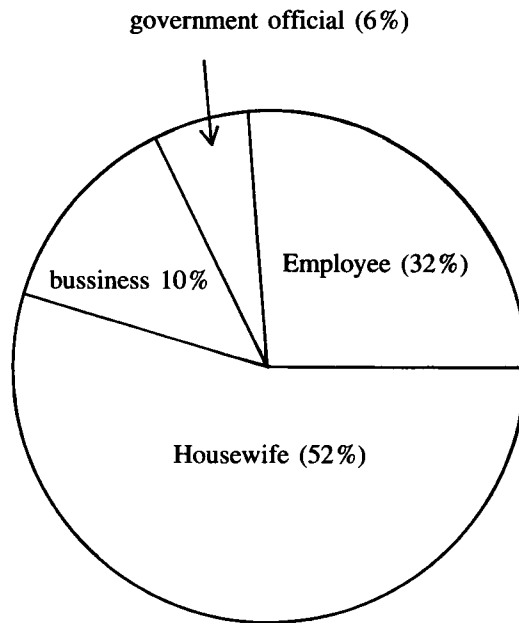

Figure 2. Occupation of mother (N = 100)

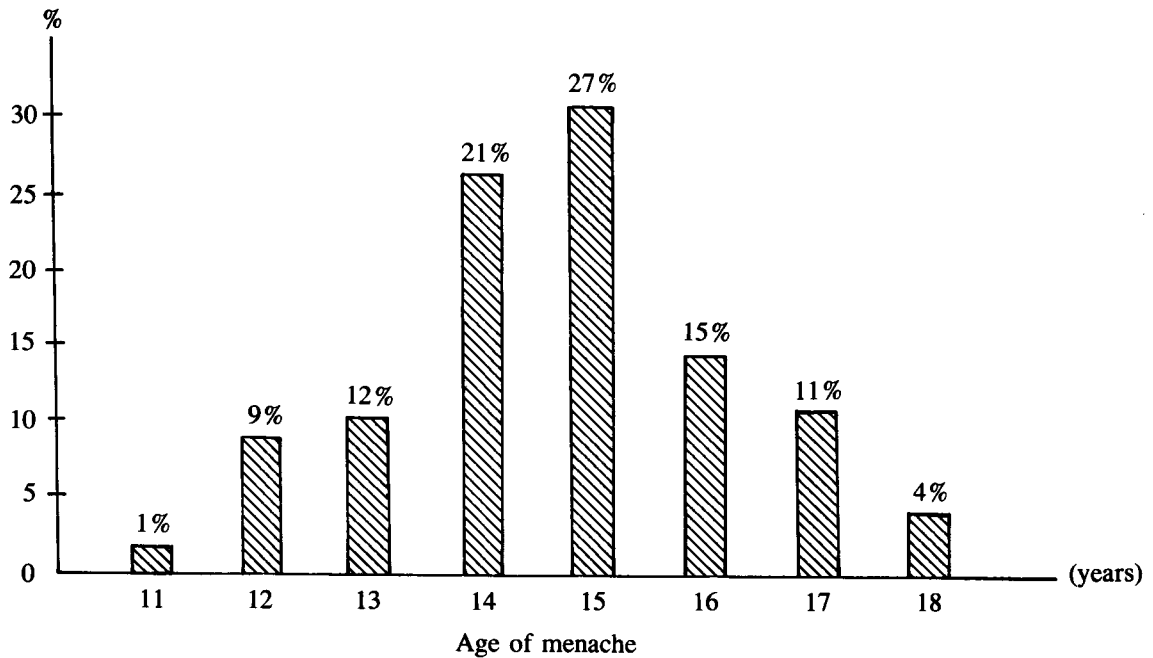

Figure 3. Age of menarche (N = 100)

วิจารณ์

จากการศึกษาพบว่ามีการตกไข่โดยอาศัยลักษณะของเยื่อบุโพรงมดลูกที่เป็น secretary พบได้ร้อยละ 2 เมื่อ

มารดาตรวจหลังคลอดครั้งแรกการตกไข่พบเร็วที่สุด คือ 23 วันหลังคลอด มารดา รายแรกที่มีการตกไข่พบว่ามารดาตรวจหลังคลอดเมื่อ 36 วันหลังคลอด และพบว่ามีการตกไข่ 27 วัน

หลังคลอดจากลักษณะของเยื่อโพรงมดลูก ส่วนมารดาอายุที่ 2 มาตรวจหลังคลอดเมื่อ 34 วันหลังคลอดและพบว่าการตกไข่ 23 วันหลังคลอดจากลักษณะของเยื่อโพรงมดลูก

Sharman ได้ทำการศึกษาถึงการตกไข่ครั้งแรกหลังคลอดในปี ค.ศ. 1966 โดยอาศัยลักษณะเยื่อโพรงมดลูกพบว่าการตกไข่เร็วที่สุด 42 วันหลังคลอด⁽²⁾

Perez ได้ทำการศึกษาในปี ค.ศ. 1972 พบว่าการตกไข่หลังคลอดเร็วที่สุด 36 วันหลังคลอด⁽⁴⁾

Vorherr ได้ทำการศึกษาในปี ค.ศ. 1973 พบว่าการตกไข่เร็วที่สุดหลังคลอด 25 วัน⁽⁵⁾

จากการศึกษาของสมพล พงศ์ไทย และคณะ ใน ค.ศ. 1978 พบว่าการตกไข่ใน 6 สัปดาห์แรกหลังคลอด ร้อยละ 3.4 และมีการตกไข่เร็วที่สุดหลังคลอด 36 วัน โดยอาศัยลักษณะของเยื่อโพรงมดลูกเช่นกัน^(2,3) จะเห็นได้ว่าการศึกษานี้พบว่าการตกไข่หลังคลอดเร็วกว่าการศึกษานอื่นที่เคยทำการศึกษามาก่อน คือ เพียง 23 วันหลังคลอดเท่านั้น แต่จำนวนมารดาที่มีการตกไข่ภายใน 6 สัปดาห์หลังคลอด พบได้ใกล้เคียงกับการศึกษานอื่นที่เคยทำการศึกษามาก่อน^(3,5)

โดยเหตุที่การตกไข่เร็วที่สุดจากการศึกษานี้ คือ

วันที่ 23 หลังคลอดและมีการตกไข่ในกลุ่มมารดาที่ศึกษาถึงร้อยละ 2 ภายใน 6 สัปดาห์หลังคลอด ซึ่งในมารดาในกลุ่มนี้ถ้ามีเพศสัมพันธ์ภายใน 6 สัปดาห์หลังคลอดก็จะทำให้เกิดการตั้งครรภ์ขึ้นได้ถ้าไม่ได้รับการบริการการคุมกำเนิด ดังนั้นถ้าคำนึงถึงจำนวนคลอดบุตรทั้งประเทศทั้งปีแล้ว ถ้าจะให้การวางแผนครอบครัวได้ผลและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นก็น่าที่จะได้ให้คำแนะนำ ความรู้ และบริการการวางแผนครอบครัว ตั้งแต่หลังคลอดเป็นต้นไป เพราะถ้ารอให้ผู้ช่วยมารับบริการวางแผนครอบครัวเมื่อมาตรวจหลังคลอด 4-6 สัปดาห์ ก็อาจมีการตกไข่และเกิดตั้งครรภ์ขึ้นก่อนได้ ซึ่งจะทำให้การวางแผนครอบครัวได้ผลไม่สมบูรณ์

สรุป

ได้ทำการศึกษาในมารดาหลังคลอดที่ไม่ได้ให้นมบุตร จำนวน 100 ราย เพื่อหาระยะเวลาที่มีการตกไข่ครั้งแรกหลังคลอดเร็วที่สุด โดยหลักฐานที่ยืนยันว่ามีการตกไข่คือ ตรวจพบ Secretory phase ของเยื่อโพรงมดลูกโดยกล้องจุลทรรศน์ จากการศึกษาพบว่าการตกไข่ภายใน 6 สัปดาห์หลังคลอดร้อยละ 2 และมีการตกไข่เร็วที่สุดหลังคลอด 23 วัน

อ้างอิง

1. Pritchard JA, MacDonald PC, Gant NF. William Obstetrics. 17th ed. Connecticut: Appleton-Century-Crofts, 1985:367-378
2. Sharman S. Ovulation in the postpartum period. Excerpta Medica International Congress Series 1966;133:158
3. Pongthai S, Suwanjinda P, Sakornrattanakul P, Chaturachinda K. Return of ovulation at first postpartum visit. J Med Assoc Thai 1978 Nov; 61(11):627-633
4. Perez A, Vela P, Masnich GS, Potter RG. First ovulation after childbirth : the effect of breast-feeding. Am J Obstet Gynecol 1972 Dec; 114 (8):1041-1047
5. Vorherr H. Contraception after abortion and postpartum. Am J Obstet Gynecol 1973 Dec; 177(7): 1002-1024